

ДЕРЖАВНИЙ ЦЕНТР УНР В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

В. Яблонський. Державний центр УНР в роки Другої світової війни. У статті досліджується діяльність Державного центру Української Народної Республіки в еміграції (екзилі) в роки Другої світової війни (1939-1945) спрямованої на відновлення незалежності України.

Аналізується джерельна та дослідницька база маловивченої проблеми вітчизняної історії. Зазначено, що військова діяльність формування УПА «Поліська січ»-УНРА на чолі з Т.Бульбою-Боровцем, який підпорядковувався еміграційному уряду, є найбільш опрацьованим аспектом даної проблеми в історіографії.

Основна увага звертається на політичні процеси в середовищі цієї частини української еміграції та зовнішньополітичні орієнтації еміграційного уряду УНР. Визначаються головні проблеми організаційно-політичної діяльності Державного центру на території країн перебування, окупованих третьою стороною – роз'єднаність та наявність двох керівних осередків у Франції та Польщі (на першому етапі війни). Звертається увага на спроби еміграційного уряду щодо відновлення своєї присутності на території України та чинники провалу такої політики.

Досліджуються причини незацікавленості основних гравців світової політики у відновленні незалежності України на зазначеному етапі.

Окреслюються завдання щодо основних напрямів повоєнної діяльності ДЦ УНР.

Ключові слова: Друга світова війна, Державний центр УНР в екзилі, політична еміграція, А. Лівіцький, В. Прокопович, О Шульгин, антигітлерівська коаліція, Німеччина.

В. Яблонский. Государственный центр УНР в годы Второй мировой войны. В статье исследуется деятельность Государственного центра Украинской Народной Республики в эмиграции (эксиле) в годы Второй мировой войны (1939-1945) направленной на возрождение независимости Украины.

Анализируется источниковедческая и исследовательская база малоизученной проблемы отечественной истории. Отмечено, что военная деятельность формирования УПА «Поліська січ»-УНРА во главе с Т.Бульбой-Боровцом, который подчинялся эмиграционному правительству, является наиболее проработанным аспектом данной проблемы в историографии.

Основное внимание в работе обращается на политические процессы в среде этой части украинской эмиграции и внешнеполитические ориентации эмиграционного правительства УНР. Определяются главные проблемы организационно-политической деятельности Государственного центра на территории стран пребывания, оккупированных третьей стороной – разъединенность и наличие двух руководящих центров во Франции и Польше (на первом этапе войны). Обращается внимание на попытки эмиграционного правительства относительно возобновления своего присутствия на территории Украины и факторы провала такой политики.

Исследуются причины незаинтересованности основных игроков мировой политики в возобновлении независимости Украины на отмеченном этапе.

Очерчиваются задания относительно основных направлений послевоенной деятельности ДЦ УНР.

Ключевые слова: *Вторая мировая война, Государственный центр УНР в эмиграции, политическая эмиграция, А. Ливицкий, В. Прокопович, А. Шультин, антигитлеровская коалиция, Германия.*

Нова світова війна, як і попередня, давала українцям шанс на об'єднання та відновлення власної держави. Наслідки короткотермінового існування української державності на зламів 10-20-х років були більш ніж вагомими. Українці отримали номінальну автономію в складі СРСР. На еміграції діяли екзильний Державний центр (ДЦ), політичні, військові, культурні, наукові організації і установи, переважна більшість яких стояла на незалежницьких позиціях. Феноменальним підтвердженням самостійницьких інтенцій розділених різними державами українців стало утворення і боротьба Карпатської України у 1938-39 роках. Ще півстоліття тому такий сценарій був неможливий навіть у найсміливіших футуристичних проєктах. Але прагнення українців до незалежності не вписувалися у стратегічні плани тодішніх світових лідерів.

Однією із структур, яка уособлювала прагнення українців до незалежності був Державний центр УНР на еміграції. Діяльність екзильного уряду в роки Другої світової війни є малодослідженою проблемою. Причиною цього є насамперед відсутність збережених документів того періоду та невелика кількість мемуарних праць, які б проливали достатньо світла на цей складний період.

Аналіз публікацій свідчить про те, що вивчення діяльності Державного центру УНР в роки Другої світової війни більшою мірою зводилося до досліджень боротьби військових формувань УПА-«Поліська січ»-УНРА на чолі з Т.Бульбою-Боровцем та подій, які цьому передували¹. Поза увагою дослідників, як правило, залишаються проблеми функціонування ДЦ, його діяльність в політичній та зовнішньополітичній сферах. Тому метою даної статі є дослідження діяльності уряду УНР на еміграції щодо відновлення незалежності України в роки світової війни у 1939-1945 роках.

Більшість чільників ДЦ пов'язували позитивні перспективи незалежності України з війною проти СРСР, зокрема А.Ливицкий писав до представника уряду на Балканах В.Филоновича: «Розвиток подій йде в напрямку, що в недалекому майбутньому неминує допровадить нас до щасливої можливості святкувати Велике свято на власній землі, в незалежній Державі Українській...»². Іншої думки з цього приводу дотримувався один з ідеологів ДЦ УНР К.Мацієвич. У 1932 р. він був переконаний що більшовизм в СРСР буде повалений «лише внутрішніми революційними силами внаслідок тих політичних, соціальних та національних протилежностей, які весь час нагромаджуються в ССРСР та приведуть до нового вибуху», який в результаті приведе до відновлення української незалежності³.

Аналіз передвоєнної зовнішньої політики ДЦ УНР був би не повним без розгляду її німецького вектора, та Німеччини яка стала значною світовою військово-політичною потугою. У своїх зовнішньополітичних розрахунках еміграційний уряд опирався на досвід двадцятирічної давності та нові реалії в світі. Слід констатувати, що «українські» Париж та Варшава мали дещо відмінні погляди на стратегії щодо можливих союзників. Частина «уенерівських» урядовців у Варшаві дотримувалася думки, «що треба працювати серед нім[ецьких] урядових чинників, бо тільки Н[імецьки] на може нас щиро зрозуміти і реально допомогти нашій визвольній боротьбі»⁴. На знак протесту проти такої позиції, з уряду вийшов «франкофіл» О. Шульгин.

Навіть з початком війни серед частини оточення президента А. Лівницького не зникла переконаність у доцільності українсько-німецького союзу. У першій половині 1940 року невстановлений представник «провідних кругів УНР» стверджував, що «Франція-Англія, в разі перемоги навіть, дбатимуть про Велику Польщу й В[елику] Росію, ми переконані, що тільки в Н[імецьчині] може (тимчасом тільки може), запанувати думка про поділ Росії і про створення незалежної Української держави».⁵ Однак Берлін, попри дані власної розвідки про те, що «УНР під керуванням А. Лівницького досить активна, має своїх прихильників між колишніми старшинами й вояками армії С.Петлюри»⁶ не поспішав визнавати УНР за союзника. Те ж джерело з варшавського осідку мусило констатувати, що підтримки з боку Німеччини у створенні незалежної України зараз немає, «заховуємо нейтральність, як бачите з комунікатив... нейтральність і об'єктивність»⁷.

Однак війна вже з перших днів внесла свої корективи як в плани уряду, так і в поточну політику. Укладення союзницьких угод між Радянським Союзом та Німеччиною робило неможливим сподівання на допомогу від останньої, принаймні у перший період війни. Друга Річ Посполита доживала останні дні як незалежна держава. Постало питання про евакуацію представників ДЦ включно з президентом, які перебували у Варшаві. Цією проблемою довелось перейнятися М.Лівницькому, який ще в середині серпня 1939 р. прибув до Варшави зі спеціальною місією від голови уряду В. Прокоповича.

На другу добу Другої світової війни пізно вночі 3 вересня, у помешканні Р. Смаль-Стоцького, при посередництві А. Лівницького, відбулася зустріч М. Лівницького із заступником міністра закордонних справ Польщі М. Арцішевським. Було досягнуто попередніх домовленостей, що члени уряду УНР (А. Лівницький, В. Сальський, Р. Смаль-Стоцький, А. Яковлів) та його співробітники, які постійно мешкали у Польщі, виїдуть до Румунії, на що 4 вересня міністерство закордонних справ Польщі мало дати офіційний дозвіл.

Однак у ніч на 4 вересня весь польський уряд, в тому числі й МЗС евакуювалися з Варшави. За таких умов О. Лотоцький та А. Яковлів не маючи можливості для від'їзду вирішили залишитися у Варшаві. Полков-

ник армії УНР А. Валійський, який перебував на службі у Війську Польському, на автомобілі вивіз з Варшави А. Лівіцького та В. Сальського. Біженці мали намір через Буковину потрапити до Румунії, але 17 вересня на переїзді через Буг довідалися про стрімкий наступ Червоної армії і змушені були повернутися до Варшави. Туди ж після подорожі до Львова і Кракова повернувся і Р. Смаль-Стоцький. Невдовзі, 22 вересня 1939 р. помирає від застуди О. Лотоцький. А. Яковліву та Р. Смаль-Стоцькому вдалося таки виїхати до Праги, де вони знаходилися під постійним наглядом окупаційної влади. А. Лівіцький і В. Сальський залишилися у Варшаві, де також були обмежені у свободі пересування. Менше ніж через рік, 5 жовтня 1940 р. помирає В. Сальський. Так з початком війни, практично закінчився польський період діяльності ДЦ УНР.

За цих умов 31 грудня 1939 р. у тижневику «Тризуб» виходить повідомлення Українського Пресового Бюро у якому йдеться про те, що «обставини воєнного часу, на жаль так склалися, що поставили Пана Заступника Голови Директорії Головного Отамана Армії УНР Андрія Лівіцького в неможливість виконувати його функції. З огляду на становище Пан Голова Ради Міністрів В'ячеслав Прокопович, перебуваючи на вільній землі, на підставі параграфа 4 «Закону про тимчасове Верховне Управління УНР» від 12 листопада 1920 р. виданого на українській землі, згідно з яким в разі неможливості для Президента виконувати свої функції Голова ради Міністрів автоматично його заступає, і на підставі спеціальної повноваласти одержаної ним од пана президента Андрія Лівіцького – перейняв з дня 16 грудня 1939 р. обов'язки Голови на той час держави»⁸.

Таким чином, урядовий центр УНР перемістився до Парижу. Приступивши до виконання обов'язків президента, В. Прокопович призначив того ж дня професора Олександра Шульгина Головою Ради Міністрів та Міністром Закордонних справ УНР. Офіційне повідомлення містило важливе застереження про те, «що на заяви, виступи і акти Уряду УНР з самого початку війни всю відповідальність прийняв на себе пан В'ячеслав Прокопович і за ту діяльність Пан Президент Андрій Лівіцький і ті його співробітники, що під окупацією з ним лишилися, жадної відповідальності не несуть»⁹. Це була спроба забезпечити президента А.Лівіцького та інших членів уряду, які перебували на окупованій Німеччиною територіях, від можливого переслідування.

Рішення про можливу передачу влади у разі надзвичайних обставин було прийнято на одному із урядових засідань у січні 1939 р. у Празі за участю Президента А. Лівіцького. Оригінал цієї постанови привіз співробітник уряду УНР С. Нечай уже після початку війни у вересні 1939 р. з Праги до Риму, а звідти до Парижу. Незважаючи на те, що у поданому повідомленні Українського Пресового Бюро зазначено, що В. Прокопович приступив до виконання нових обов'язків 16 грудня 1939 р, проте в оригіналі за підписом В. Прокоповича поставлена дата 26 жовтня 1939 р, але з різних міркувань ця дата не називалася у пресі.

Одним із перших рішень нового керівника Державного Центру були кадрові призначення: крім вже згаданого О. Шульгіна, військовим міністром став О. Удовиченко, державним секретарем – І. Косенко. Були проведені й інші призначення. За ініціативою уряду упродовж жовтня-листопада 1939 року було створено громадський комітет, завданням якого було: «а) робити заходи до широкого об'єднання всіх українських політичних середовищ..., щоб спільними силами репрезентувати і діяти для здійснення українських національно-державних постулатів, б) мобілізувати українське громадянство для несення моральної і матеріальної підтримки Уряду УНР, бо, як говорилося у закликах комітету, український Уряд для ведення незалежної української політики потребує власних матеріальних засобів»¹⁰.

Ще раніше, 1 вересня 1939 р. у «Тризубі» була надрукована заява: «Як би не розгорнулися події, – українці добре знають, де їх місце в страшних і рішучих перипетіях світової драми, що надходить в жакливій грозі і бурі воєнній. Ми – разом з Францією, Англією і Польщею... ми знаємо, що боротимемося за правду і справедливість, за право нашого власного народу на державну самостійність... ми тим самим продовжуємо непримиренну боротьбу й проти нового германського союзника – Москви, нашого одвічного ворога, й змагаємося за визволення з московських кайданів України»¹¹.

4 березня 1940 р. діячі уряду передали представникові президента США Ф.Рузвельта у Європі С. Уелсу меморандум, копії якого було вручено урядам Франції і Англії. Його метою було привернути увагу демократичних держав до проблеми відновлення української самостійної держави. Цей документ був повністю опублікований у «Тризубі» 15 квітня 1940 р.¹² У ньому, як згадує М.Євшанський*, «поміж іншим, порушено такі справи: 1) Становище України під радянською окупацією, 2) Висловлено думку, що лише відновлення української суверенної держави й інших держав поневолених Москвою народів, тобто кінець російсько-советської імперії, може встановити справжній мир в Європі, 3) Повторено запевнення, що в сучасній війні Україна стоїть по боці Франції та Великобританії, 4) Перераховано кривди, що їх зазнавали українці в інших займанщинах поза ССРСР, 5) Стверджено, що уряд УНР стоїть на демократичному ґрунті; що він прагне відновлення української держави в межах етнографічних кордонів; що він стоїть на позиціях повної самостійности і незалежности України, але не виключає створення блоку держав між Балтійським і Чорним морями, який становив би собою бар'єр між Німеччиною і Росією»¹³. У силу різних причин, про деякі піде мова пізніше, цей документ не мав прямих наслідків для стосунків між західними союзниками та екзильним урядом, однак він позиціонує ДЦ як прихильника демократичного вибору.

Слід також зазначити, що у першій половині 1940 року закривавалася діяльність і варшавського осередку ДЦ. У Римі його зусиллями було

* Один із псевдонімів Миколи Лівницького.

створене Пресове бюро¹⁴, яке поширило кілька важливих комунікатів. Ці документи закликали українців до орієнтації на власні сили, утримуватися від однозначної підтримки однієї із воюючих сторін та зберігати нейтралітет, який не поширювався на СРСР¹⁵. У березні був здійснений візит А. Лівницького до Італії. Під час цього візиту планувалася зустріч А. Лівницького з В. Прокоповичем, яка не відбулася через відсутність в останнього потрібної візи для перетину франко-італійського кордону.

З початком радянсько-фінської війни, ДЦ виступив з деклараціями на підтримку цієї балтійської країни¹⁶. Голова уряду О.Шульгин здійснив досить складний візит до Фінляндії, проводячи підготовчу роботу щодо створення українського добровольчого підрозділу у складі фінської армії. Але події розвивалися досить динамічно, 3 березня 1940 р. війна закінчилася поразкою СРСР і це питання втратило свою актуальність.

Діяльність ДЦ УНР у Парижі припинилася, коли 14 червня 1940 р. німецькі війська увійшли до столиці. Ще раніше перестав виходити офіційний друкований орган ДЦ – журнал «Тризуб». Останній номер тижневика вийшов 15 травня 1940 р.

Усі намагання В. Прокоповича і О. Шульгина переконати Францію та Англію про доцільність врахування українського чинника у вирішенні європейських військово-політичних справ не увінчалися успіхом. Західні країни не погоджувалися і на створення окремого військового українського легіону, у першу чергу через позицію польського еміграційного уряду Миколайчика. У подальшій своїй діяльності союзники – Англія, Франція, Польща стурбовані німецькою загрозою орієнтувалися на СРСР, тому відновлення вільної України не входила до їхніх планів.

Після капітуляції Франції 22 червня 1940 р. членам уряду не вдалося виїхати до Англії чи Іспанії. О. Шульгин був заарештований німецькою владою і майже рік знаходився у концентраційному таборі. В. Прокопович деякий час перебував у Віші, на не окупованій частині Франції, потім повернувся до Парижу. 12 липня 1941 р. він підписав останній документ у статусі виконуючого обов'язки Президента УНР. У ньому зазначалося: «Розвиток історичних подій поставив мене нині в неможливість сповняти перейняті часом на себе функції Голови Держави. Тому сим актом складаю з себе зверхню владу, повертаючи її знову на руки Панові Президентові Андрієві Лівницькому, Заступникові Голови Директорії, Головному Отаманові військ УНР»¹⁷.

У приватному листі до А. Лівницького В. Прокопович писав: «Шкода мені, що з моїх починань нічого не вийшло. Але ще більше шкода, що й Ви, як бачу, діяти неспроможні»¹⁸. Німецька сторона після окупації Польщі, запропонувала йому з родиною переїхати з Варшави до Берліну, де президентові УНР було обіцяно окреме помешкання на околиці німецької столиці та засоби до життя. Керівник ДЦ УНР наполягав на своєму переїзді до Праги. Зрештою, президент УНР залишився на місці і як писалося у пізніших спогадах «А.Лівницького конфінували (обмежили у вільному

пересуванні – В.Я.) німці у Варшаві»¹⁹. Проте, контроль не був аж надто прискіпливим, підтвердженням цьому є поїздки президента до Холму і Кракова, де він провів низку зустрічей з українськими політиками, зокрема із представником ОУН М.Лебедем.

Важливим для розуміння позиції екзильного уряду УНР є його ставлення до Акту відновлення Української Держави — проголошення 30 червня 1941 року в окупованому німецькими військами Львові відновлення державності України. Слід відзначити, що поява такого документу була абсолютною несподіванкою як для влади Німеччини, так і для українських екзильних та галицьких діячів. Цей крок не консолідував український національно-визвольний рух, хоча його ініціатори декларували таку мету. Я.Стецько «робив рівночасно заходи єднати в історично-традиційному відношенні екзильний уряд Української Народньої Республіки і репрезентанта Гетьманської Держави гетьмана Павла Скоропадського, звертаючись до них з окремими листами в характері голови Українського Державного Правління з проханням дати підтримку відновлюваній державі для збереження тягlosti традицій державности».²⁰ ДЦ трактував ці події по іншому. «Екзильний Уряд УНР ... цього акту ані не заперечував ані підтримував. Ішлося про західно-українську владу, що – згідно з червневою проклямацією – мала підпорядковуватися всеукраїнському Урядові у Києві в майбутньому. Не вважаючи на відмінну інтерпретацію цього місця серед творців червневого Акту, Уряд УНР уважав себе за цей всеукраїнський київський Уряд на основі Актів 22-го січня 1918 й 1919 років». Як стверджував у 1942 році у Празі в розмові з Я.Рудницьким Роман Смаль-Стоцький «в тому сенсі мала піти відповідь Я.Стецькові на його лист-звернення до Президента А. Лівіцького у Варшаві»²¹. Але через припинення діяльності самопроголошеного уряду відпала необхідність такої відповіді. Сам факт подібного звернення ОУН(б) до Державного центру УНР свідчить про фактичне визнання ДЦ та потребу додаткової легітимації діям ОУН 30 червня 1941 р.

На початку 1942 р. була здійснена одна з небагатьох спільних акцій Президента УНР А. Лівіцького та лідера одного з напрямів ОУН А. Мельника. Вони звернулися з нотою протесту до А. Гітлера щодо ситуації на окупованій німецькою владою Україні. Під текстом ноти також підписалися митрополит А. Шептицький, голова Української Національної Ради у Києві В. Величківський, генерал М. Омелянович-Павленко. «Цей лист, як і інші протести того часу був повністю зігнорований Гітлером та його дорадниками: Україна стала німецькою колонією й це стало причиною розквіту українських збройних проти акцій» стверджує Я. Рудницький.²²

Період 1942-1944 рр. в історії еміграційного уряду за практичної відсутності джерел важко відтворити. Події весни 1945 р. дали поштовх до реальних спроб щодо відновлення роботи уряду УНР. Німецькій владі було не до українських проблем. Формально виконуючий обов'язки голови уряду Андрій Яковлів перебував у Празі, президент А.Лівіцький із найближ-

чим оточенням перебрався до містечка Грос-Обрінген поблизу Веймара. У цьому місті, за свідченням К.Паньківського в середовищі «уенерівців» (т. зв. старої еміграції), евакуйованих харків'ян та УЦК розпочалися консультації щодо оптимізації структури уряду й відновлення його активної діяльності. Була утворена нова громадська структура «Всеукраїнський громадський комітет»*, основною метою якого було об'єднання нових емігрантів із східної України, що засадничо дотримувалися платформи ДЦ.

Невдовзі Т. Олесіюк, побувавши у Празі, привіз контрастивований (скріплений підписом – В.Я.) головою уряду декрет президента про призначення міністрів: Михайла Ветухова – внутрішніх справ; Тимоша Олесіюка – здоров'я і опікування, Костя Паньківського – юстиції та Віктора Соловія державним секретарем. У Франції перебували міністри закордонних та військових справ – О.Шульгин і О. Удовиченко. Перше і останнє засідання «за німецьких часів... новопризначених членів уряду відбулося у Президента в Грос-Обрінгені 5 квітня під обстрілом американських низьколетніх літаків і звуки бомб...»²³. На цьому ж засіданні були обговорені пропозиції щодо подальшого формування ДЦ та залучення до урядових структур відомих українських діячів – вихідців з різних українських земель.

Засідання в президента, який переїхав до Веймара, відбувалися майже щоденно. На них обговорювалися як нагальні проблеми організації українства за нових умов, так і майбутній формат Державного центру. Зокрема, йшлося про скликання представницького органу в системі ДЦ. Досить вільний режим функціонування американської окупаційної влади сприяв налагодженню роботи. Разом з тим, були визнані передчасними пропозиції щодо встановлення стосунків з новою адміністрацією, включно з вивішенням українських прапорів – відчувалася близькість до фронту та радянська присутність. А.Лівицький наполягав на швидшому поверненні членів уряду, які виїхали з Праги – А.Яковліва, І.Кабачкова, Р. Смаль-Стоцького та встановленні контактів із міністрами, які перебували у Парижі. При цьому було ухвалено рішення не розширювати кількісний склад уряду «випадковими людьми», які у той час перебували у місті. З огляду на це, виконувачем обов'язки керівника уряду (за традицією з часів роботи уряду в Україні) став міністр юстиції з одночасним веденням фінансових та закордонних справ. Кілька осіб було призначено радниками президента: «В.Ф. Сеника для фінансових справ із завданням виробити плян придбання грошей, В. С. Соловія для церковних справ, а М. Лівицького для справ інформації»²⁴ – згадував К. Паньківський.

У другій половині червня, напередодні переходу Тюрингії до радянської зони окупації, президент, більша частина уряду, урядового та військового апарату виїхали в напрямі баварського міста Кіссінгена. Розпочинався новий, повоєний етап діяльності Державного центру УНР в екзилі.

* Ця структура мала й інші самоназви: «Організована Українська Соборна Громадськість», «Соборницький Провід».

Друга світова війна, з якою наприкінці 1930-х рр. очільники українського еміграційного уряду пов'язували свої плани на відновлення незалежної української держави не призвела до сподіваних результатів. Більше того, сам Державний центр виявився майже виключений із політичної діяльності, особливо на другому етапі війни.

Урядові УНР не вдалося організувати ефективну присутність на теренах України, у тому числі і військову. Вплив «Поліської січі», яка підпорядковувалася ДЦ, поширювався лише на незначну волинську територію. Відсутність комунікації з урядом не додавало діяльності УПА «Поліська Січ» політичної визначеності. Очевидно, насамперед, це мав на увазі Я.Гайвас коли писав, що «деякі діячі на Західніх Землях покликувалися на різні зв'язки з Центром УНР, але це все не мало характеру організованої політичної роботи»²⁵. Важко було сподіватися на ефективну роботу ДЦ УНР на території України, оскільки за кілька десятиліть еміграції в силу багатьох причин, насамперед об'єктивних, були втрачені і зв'язки, і відповідно, можливість хоч якось впливати на суспільно-політичну ситуацію.

З іншого боку, беззастережна ставка на зовнішні сили показала свою неефективність. Зовнішні чинники розглядали Україну, головним чином, як людський, територіальний та матеріальний ресурс у здійсненні власної політики, а не як суб'єкт міжнародних відносин. Спроби уряду заручитися підтримкою Німеччини були невдалими. Уряд упродовж війни так і не отримав чіткого сигналу від німецьких офіційних кіл щодо підтримки відновлення незалежності України. Західні країни – учасниці антигітлерівської коаліції не розглядали проблему української незалежності, як актуальну, з огляду на союзницькі зобов'язання перед СРСР.

Державний центр, який мав два фактичних осідки – у Парижі та у Варшаві, виявився неготовим до нових реалій. Провідні діячі ДЦ були розосереджені по різних європейських країнах окупованих Німеччиною. З середини 1940 року робота ДЦ здійснювалася не просто в умовах еміграції, а на чужій території, окупованій третьою стороною. Разом з іншими чинниками це також позначилося на загальному результаті.

Друга світова війна засвідчила, що і ДЦ УНР, і інші політичні середовища у довоєнному форматі самоізоляції себе вичерпали. Перед українцями на еміграції, для розгортання подальшої боротьби стояло завдання політичної та організаційної консолідації. Поступово налагоджувалася співпраця між галичанами і наддніпрянцями, з'явилася нова хвиля еміграції з УРСР. Світ змінився і еміграційному урядові УНР слід було шукати свою нову якість у біполярному світі.

Примітки

1. Бульба-Боровець Т. Армія без держави / Т. Бульба-Боровець. – Львів : Поклик сумління, 1993. – 324 с.; Патриляк І.К., Боровик М.А. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду / [І.К. Патриляк, М.А. Боровик]. – Ніжин : Видавець ПП Лисен-

- ко М.М., 2010. – 590 с.; Ільющин І. Українська Повстанська Армія і Армія Крайова: Протистояння в Західній Україні (1939-1945 рр.) / І. Ільющин. – К. : Києво-Могилянська академія, 2009. – 399 с.; Дзюбак В. Отаман Тарас Бульба-Боровець. (Штрихи до політичного портрету) / В. Дзюбак. – К., 1995. – 92 с.; Дзюбак В. Конфлікти в ОУН(Б) і їх вплив на український Рух Опору (1941-1944) / В. Дзюбак. – К. : Видавничий дім «Інфоцентр», 2005. – 270 с.; Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика / Ю. Киричук. – Львів : Добра справа, 2003. – 464 с., 130 іл.
2. ЦДАГО України. – Ф. 269. – Оп. 1. – Спр. 184. – Арк.12.
 3. Мацієвич К. Перед поворотом на Україну / К. Мацієвич // Тризуб. – 1932. – Ч. 28-29 (336-338). – С. 13.
 4. ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 80. – Арк. 13.
 5. Там само.
 6. Kosyk V. L'Allemagne national-socialiste at L'Ukraine / V. Kosyk. – Paris, 1986. – P.548.
 7. ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 80. – Арк. 13.
 8. Євшанський М. Екзильний уряд УНРеспубліки – на боці західних союзників / М.Євшанський // Свобода, 1985. – 11 червня.
 9. Там само.
 10. Там само.
 11. Передова // Тризуб. – 1939, ч. 29-30 (679-680). – С. 2.
 12. Меморандум Уряду УНР переданий п. Сомнерові Уелсові // Тризуб. – 1940, ч. 9-10 (700-701). – С. 28-30.
 13. Євшанський М. Екзильний уряд...
 14. ЦДАВО України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 80. – Арк. 11.
 15. Там само. – Арк. 2.
 16. Євшанський М. Екзильний уряд...
 17. Там само.
 18. Лівницький М. А. ДЦ УНР в екзилі між 1920 і 1940 роками / М. Лівницький. – Мюнхен-Філадельфія : Українське інформаційне бюро. – С. 65.
 19. Євшанський М. Екзильний уряд...
 20. Стецько Я. 30 червня 1941: Проголошення відновлення державности України / Я. Стецько. – Торонто : Гомін України, 1967. – С. 202.
 21. Рудницький Я. ДЦ УНР в екзилі між 1941 і 1991/2 роками. Історія, проблеми, документація / Я. Рудницький. – Оттава, Архівний комітет УНР. – С. 9.
 22. Рудницький Я. ДЦ УНР ... – С. 10.
 23. Паньківський К. Від комітету до Державного Центру / К. Паньківський. – Нью-Йорк-Торонто : Ключі, 1968. – С. 74-75.
 24. Там само... – С.112.
 25. Гайвас Я. Коли кінчалася епоха / Я.Гайвас – На чужині : Українсько-американська видавнича спілка в Чикаго, 1964. – С. 103.

V. Jablonski. *The State Center of UNR Activity During the Second World War. In the article the author examines actions of the State Center of the Ukrainian People's Republic (UNR) in exile aimed at restoration of the independence of Ukraine during the Second World War (1939–1945).*

The subjects of analysis are sources of information and research databases of this poorly investigated problem of the Ukrainian history. It is stated in the article that the most advanced research in this field was conducted on the military actions of the UPA – «Poliska Sich» – UNRA, headed by Taras Bulba-Borovets and subordinate to the Ukrainian government in exile.

The article is focused on the political processes which took place inside of the part of the Ukrainian emigration, represented by the UNR government in exile, and the foreign policy objectives of this group. It is argued in the article that among the main problems of organization and political activity of the State Center of UNR in the countries, occupied during the early years of the Second World War, were split and emergence of the two executive centers in France and Poland. The author examines attempts of the Ukrainian government in exile to reinstate its presence in Ukraine and looks at reasons why it failed.

In the article it is argued why the main world powers were not interested in restoration of the independence of Ukraine during observed historic period. Also, the author pays attention to the primary goals of the State Center of UNR after the Second World War.

Key words: *the Second World War, the State Center of the Ukrainian People's Republic (UNR) in exile, political emigration, Andriy Livytskyi, Viacheslav Prokopych, Oleksandr Shulhin, Allies of World War II, Germany.*

Отримано 21.09.2014 р.

УДК 94 (477) "1944/1952" – 058. 244

М. Сеньків

ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА (1944–1952 рр.)

М. Сеньків. *Повсякденне життя західноукраїнського селянства (1944–1952 рр.). У статті висвітлено повсякденне життя західноукраїнського селянства в умовах підготовки та здійснення насильницької колективізації, а також у перші роки існування колгоспного ладу. Аналізуючи важкі умови життя селян, автор наголошує, що головною їх причиною були не стільки наслідки війни, скільки існування тоталітарного режиму, який проводив антинародну політику.*

Ключові слова: *західноукраїнське селянство, тоталітарний режим, репресивна політика, рівень життя, освіта, культура, народні традиції.*

М. Сеньков. *Повседневная жизнь западноукраинского крестьянства (1944–1952 гг.). В статье освещена повседневная жизнь западноукраинского*